

คนกับเหี้ย: มิติทางสังคมและภูมิทัศน์วัฒนธรรม ของพื้นที่บางเหี้ยจากอดีตปัจจุบันสู่ความยั่งยืนในอนาคต

People and Common Water Monitor: Social Dimensions and Cultural Landscape of the Bang Hia Area from the Past and Present to Sustainability in the Future

วันที่รับบทความ: 8 พฤศจิกายน 2565

อานนท์ พรหมศิริ¹

วันที่แก้ไขบทความ: 12 มกราคม 2566

อนุชา แพงเพชร²

วันที่ตอบรับบทความ: 25 มกราคม 2566

บทคัดย่อ

ปัจจุบันมีหลายแนวคิดมองว่า “เหี้ย” เป็นสัตว์ไม่น่ากลัวแต่กลับมีคุณค่ามากมายด้านระบบนิเวศ เป็นสัตว์กำจัดซาก นำทุกส่วนของเหี้ยมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น ไข่ เนื้อ หนัง เครื่องใช้ และยารักษาโรค แต่ในอดีตผู้คนกลับมองว่า “เหี้ย” เป็นสัตว์ และคำพูดอัปมงคลตามความเชื่อโบราณ หลายคนจึงเลี่ยงไปใช้คำเรียกว่า ตัวเงินตัวทอง แม้กระทั่งวาทกรรมต่าง ๆ ยังต้องถูกเปลี่ยนไปตามความเชื่อของสังคมนิยม บางเหี้ยหรือตำบลคลองด่านในปัจจุบันตั้งอยู่ในพื้นที่ อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นชุมชนเก่าแก่สมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อในอดีตเหตุที่เรียกว่า “บางเหี้ย” เพราะบริเวณนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยกุ้ง หอย ปู ปลา จึงมีเหี้ยอาศัยอยู่มาก แต่ในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 4-5 คำว่า “เหี้ย” ถูกมองเป็นคำหยาบ และอัปมงคล จนมาถึงการเปลี่ยนแปลงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีนโยบายการเปลี่ยนชื่อภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง จากคลองบางเหี้ยเป็นคลองด่าน และวัดบางเหี้ยเป็นวัดมงคลโคธาวาส มิติทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งเริ่มจากคน การจับจองที่ดินเพื่อประกอบอาชีพ จากพื้นที่ป่าชายเลน ตอนต้นน้ำทะเลท่วมถึงที่เหี้ยอาศัยอยู่มาก่อน คนก็ถูกแปรสภาพเป็นพื้นที่เพื่อสร้างบ้านเรือน การอยู่อาศัยปรับเปลี่ยนไปจากชุมชนเหนือน้ำกลายเป็นชุมชนที่อยู่บนบก เหี้ยจึงถูกลดบทบาทและจำนวนลงตามวิวัฒนาการของคนและสังคมในชุมชน บทความนี้จึงต้องการเสนอทัศนคติต่อคนกับเหี้ย และพื้นที่บางเหี้ย (อดีต) ในการพัฒนาเพื่อสร้างความเข้าใจถึงประโยชน์ของการอยู่ร่วมกัน (ปัจจุบัน) จนนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นที่เอื้อประโยชน์กัน (อนาคต)

คำสำคัญ: เหี้ย มิติทางสังคม ภูมิทัศน์วัฒนธรรม บางเหี้ย

¹ นักศึกษาปริญญาเอก คณะมัณฑนศิลป์ สาขาวิชาศิลปะและการออกแบบเชิงวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร
e-mail: arnon.pr@spu.ac.th

² ศาสตราจารย์ ประจำคณะมัณฑนศิลป์ สาขาวิชาศิลปะและการออกแบบเชิงวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร
e-mail: anuchapangkesorn@gmail.com

People and Common Water Monitor: Social Dimensions and Cultural Landscape of the Bang Hia Area from the Past and Present to Sustainability in the Future

Received: November 8, 2022

Revised: January 12, 2023

Accepted: January 25, 2023

Arnon Promsiri ¹

Anucha Pangkesorn ²

Abstract

Nowadays, there are many concepts that “Hia” or common water monitor as a harmless animal but it has a lot of benefits. In terms of ecosystems, it is a scavenger animal and every part of the body is useful whether be eggs, meat or skin can be made into utensils and medicine. But in the past, people viewed “Hia” as an animal and an inauspicious word according to ancient beliefs. Many people, therefore, use the term “gold and silver animal” instead. Even any kinds of discourse have to be changed according to social beliefs. Bang Hia or now Khlong Dan is in Bang Bo District, Samut Prakan Province. It is an old community since the Ayutthaya period. In the past, the area was called “Bang Hia” because this area was abundant with shrimps, shells, crabs, and fish, so there were a lot of common water monitors. But during the reign of King Rama 4-5, the word “Hia” was perceived as vulgar and unfortunate. Later during the period of Field Marshal P. Pibulsongkram, there was a geographic name change policy involved from Khlong Bang Hia to Khlong Dan and Wat Bang Hia to Wat Mongkhon Kothawat. Social and cultural dimensions have changed which started with people. Land acquisition for occupation from the mangrove forest to the place. “Hia” lived before was transformed into an area to build houses and has changed from an over-water community to a land community. As a result, the roles and numbers of “Hia” have been reduced according to the evolution of people and society in the community. Therefore, this article would like to present the attitudes towards people and Hia to Bang Hia areas (past) to develop in order to understand the benefits of living together (present) and lead to local development that is mutually beneficial (future).

Keywords: Common Water Monitor, Social dimensions, Cultural landscape, Bang Hia

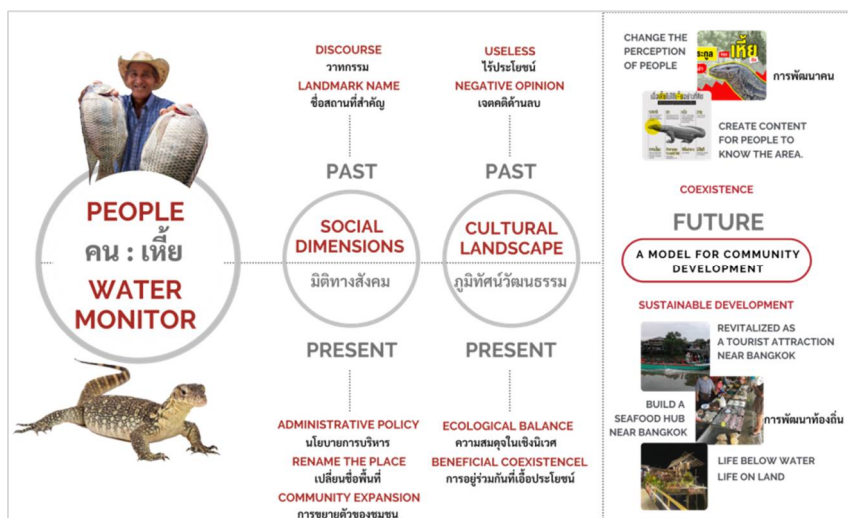
¹ Doctoral student, Culture-Based Design Arts Program, Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University
e-mail: arnon.pr@spu.ac.th

² Prof., Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University
e-mail: anuchapangkesorn@gmail.com

บทนำ

“เหี้ย” ชื่อวิทยาศาสตร์คือ *Varanus salvator* และชื่อภาษาอังกฤษ คือ Common Water Monitor ตัวสีดำลื่นลื่นมีเกล็ด มีลายดอกลีขาวหรือเหลืองเป็นแถบพาดขวางตัว หางเป็นปล้องสีดำ สลับกับเหลืองอ่อน หนึ่งหายาเป็นเกล็ด (องค์การสวนสัตว์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2564) และอีกชื่อหนึ่งที่เราจะไม่คุ้นเคยเพราะไม่ค่อยมีใครเรียกกันก็คือ “โคธา” ซึ่งเป็นภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตหรือมีอีกชื่อหนึ่งที่เรารู้จักคือ “ตัวเงินตัวทอง” ซึ่งถูกเรียกเพราะความเชื่อในการแก้เคล็ดและเป็นคำสุภาพ แต่ก็มีอีกชื่อหนึ่งที่คนพยายามตั้งชื่อให้ใหม่เป็น “วรนุส” เพื่อให้ไพเราะขึ้นเพราะมีเสียงพ้องกับชื่อสกุลในภาษาอังกฤษ (*Varanus*) และอีกหลายชื่อตามภูมิภาคและภาษาท้องถิ่น เป็นสัตว์เลื้อยคลานพบได้ในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่ประเทศบังกลาเทศ ศรีลังกา และอินเดีย จนถึงอินโดจีน โดยอาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ เหี้ยอยู่ในกลุ่มตระกูลตะกวดที่มีเรื่องราวผูกพันกับชาวอุษาคเนย์หลายกลุ่ม นับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในฐานะสัตว์ศักดิ์สิทธิ์จนถึงสมัยปัจจุบัน เหี้ยกลับถูกด้อยค่าใส่ความหมายเชิงลบ โดยสังคมในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ในขณะที่กลุ่มสังคมอื่นยังคงมีมุมมองในแง่บวกต่อสัตว์ในกลุ่มเหี้ยตะกวดอยู่ แต่กลับกันทางศาสนาพุทธที่เป็นที่นิยมในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในลุ่มน้ำเจ้าพระยา เป็นศาสนาที่ไม่มองสัตว์กลุ่มนี้ในแง่ร้าย เนื่องด้วยมีนิทานชาดกอันเป็นเรื่องราวของพระโคตมพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพญาเหี้ย แต่สังคมในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา กลับมีมุมมองร้ายต่อสัตว์กลุ่มเหี้ยจนฝังรากลึกกระทั่งปัจจุบันจนเกิดความเชื่อต่าง ๆ วาทกรรมคำว่า “เหี้ย” จึงมีความน่าสนใจอย่างยิ่งในการค้นหาคำตอบถึงที่มาที่ไปจากร่องรอยทางประวัติศาสตร์ และเพื่อทำความเข้าใจถึงที่มาและความสำคัญ จึงทำให้เกิดประเด็นการวิเคราะห์ในการร่วมพูดคุยกับนักวิชาการทางด้านสัตววิทยาและนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ว่ามีเหตุผลอะไรที่ทำให้ “เหี้ย” ถูกด้อยค่าลงทั้งในด้านวาทกรรม มิติทางสังคม ความเชื่อ และการปฏิบัติระหว่างคนกับเหี้ยประกอบกับกลุ่มผู้คนกลุ่มนี้ที่มีมุมมองในแง่บวกต่อเหี้ย ซึ่งผิดแผกไปจากความคิดทั่วไปในสังคมที่มีอยู่หลากหลายมิติเข้าด้วยกันให้สมบูรณ์มากที่สุด อันอาจนำไปสู่ประโยชน์ในการปรับเปลี่ยนมุมมอง อคติของสังคมระหว่างคนกับเหี้ย รวมไปถึงการจัดการการอยู่ร่วมกันบนพื้นที่ทับซ้อนระหว่างคนกับเหี้ยและเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาให้มีความยั่งยืนในอนาคต

บทความนี้จึงมีแนวคิดเพื่อแสดงทัศนคติถึงการศึกษา คนกับเหี้ยในพื้นที่บางเหี้ย ที่มีแนวโน้มในด้านมิติทางสังคมภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ และการพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพของท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในการรักษาสมดุลทางธรรมชาติ การอยู่ร่วมระหว่างสัตว์กับคนในท้องถิ่น การอนุรักษ์ฟื้นฟูและการสร้างสรรค์พื้นที่ให้เป็นแหล่งองค์ความรู้ของท้องถิ่นเพื่อเผยแพร่และเป็นประโยชน์ด้านต่าง ๆ ในอนาคต

แผนภาพที่ 1 แนวคิดโครงสร้างการพัฒนา คนกับเหยี ส่วนภาค
ที่มา: อานนท์ พรหมศิริ (2565)

คนกับเหยี มิติทางสังคมและวัฒนธรรม

เหยีในความเชื่อของคนทั่วไปนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความไม่ดี ความอัปมงคล เหยีเข้าบ้านใคร บ้านนั้นเป็นอันวอดวาย ถึงความเชื่อที่ว่าจริงหรือเท็จก็ยังไม่อาจพิสูจน์ความอัปมงคลของมันได้ แต่มักมีการนำเอาชื่อของมันมาใช้เป็นคำก่นด่ากันอย่างหนาแน่นด้วยเหตุที่ว่า “เหยีเป็นสัตว์ที่คนไทยนำมาใช้เป็น คำตำหนิหรือสบถ ปฐมเหตุมาจากพฤติกรรมชั้โมยของเหยีจนต่อมาพัฒนาไปเป็นคำที่มีความหมายไม่ดี อยู่ในตัว คำว่าเหยีจึงกลายเป็นคำอัปมงคล จึงมักให้เรียกว่า ตัวเงินตัวทอง” (อิมวัง, 2565) ในอดีตจึงถือคติว่าเหยีเป็นสัตว์อูบาทว์ หากเหยีเข้าบ้านขึ้นเรือนก็หมายถึงความวิบัติฉิบหายที่จะมาถึง คนไทยนั้น รังเกียจเหยีมาแต่เมื่อใดยังไม่มีหลักฐานแน่ชัด แต่น่าจะนานหลายร้อยปีมาแล้ว ดังมีสำนวน “เกลียดตัว กิ๋นไข่เกลียดปลาไหลกินน้ำแกง” เกลียดตัว หมายถึง คนเกลียดเหยีแต่กิ๋นไข่ หมายถึง คนกินไข่เหยี คนเกลียดเหยี แต่ก็ลักไข่เหยีมากินนั่นเอง ในสังคมไทยสมัยก่อนกินไข่เหยีกันเป็นปกติ คนในราชสำนักรู้จักการกินไข่ของตัวเหยีมานานแล้ว เมื่อครั้งรัชกาลที่ 1 “พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดเสวยไข่เหยีกับมังคุดเป็นอย่างมาก” (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2559)

สมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 4-5 วาทกรรม “เหยี” ได้ถูกนำมาใช้เป็นคำก่นด่ากัน ซึ่งมีความหมายว่า แย่ ไม่ดี เลว ทรมาน คำสั้น ๆ เพียงคำเดียว แต่ทรงพลังและรุนแรงในความหมายเชิงลบ เป็นการแสดงความรู้สึกที่มีต่อปัจเจก กลุ่มคน สถานการณ์ หรือสิ่งอื่นที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบทางด้านอารมณ์ จิตใจและความรู้สึกซึ่งก่อเกิดร้ายต่อตัวเหยีจนเกิดเป็นวาทกรรมหยาดคายฝังรากลึกจนถึงปัจจุบัน แต่ตามธรรมชาติของภาษาและวาทกรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

คำ ๆ เดียวกันที่อยู่คนละยุคสมัยอาจมีความหมายเพิ่มขึ้น ลดลง หรือเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง โดยคำว่า “เหี้ย” นั้นก็เป็นหนึ่งในนั้นเช่นกัน

คนกับเหี้ย ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของบางเหี้ย

ด้วยเหตุผลทางภูมิศาสตร์ “แม่น้ำบางเหี้ยที่เป็นแม่น้ำโบราณ จากคลองสำโรงมาบรรจบกับ แม่น้ำนี้ตรงที่ว่าการอำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นที่ตั้งวัดบางเหี้ย และอำเภอบางเหี้ย ซึ่งปัจจุบันอยู่ในพื้นที่อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ทำให้ลักษณะทางกายภาพของอำเภอบางบ่อ เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ” (คนไกล วงนอก, 2565) มีคลองเล็กใหญ่ต่าง ๆ จำนวนมาก และทางทิศใต้ของ อำเภอดัดกับอ่าวไทย “น้ำทะเลจะเข้าถึงตลอดทั้งปี ต้องหาแหล่งน้ำจืดมาบริโภค ในที่สุดก็ได้มาพบที่ แห่งหนึ่งมีน้ำจืด จึงได้ขุดบ่อขึ้นใช้น้ำ ต่อมาผู้คนมากขึ้นจึงตั้งเป็นหมู่บ้านเรียกบ้านบางบ่อเพราะมีบ่อ มาก” (ธเรศ สันตติวงศ์ไชย, 2558) บทความนี้จึงมีการวิเคราะห์ว่าเนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าชายเลน ฝนใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์ มีอาหารของเหี้ยมากมาย ทำให้มีเหี้ยชุกชุมตามไปด้วย ชาวบ้านจึงเรียกขาน ชุมชนแถบนี้ว่า “บางเหี้ย” อดีตที่ผ่านมาก่อนการขยายของชุมชนและระบบอุตสาหกรรมในท้องถิ่นคนใน พื้นที่เลี้ยงปลาเลี้ยงกุ้งหรือเกษตรประมงน้ำจืดและน้ำเค็ม ทำนา ทำสวน ซึ่งนับว่าพื้นที่บางเหี้ยนั้นมี สภาพแวดล้อมดี เป็นแหล่งอาหารอันอุดมสมบูรณ์ ซึ่งไม่ใช่แต่คนเท่านั้นที่ชอบ เหี้ยก็ชอบโดยพฤติกรรม ของมันเอง เหี้ยเป็นสัตว์เลื้อยคลานที่ไม่เลือกอาหาร กินทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ สัตว์ปีก เช่น ไก่ นก ปลา กบ เขียด หนู กินได้ทั้งของสดและของเน่า ชอบอยู่ใกล้น้ำ วายน้ำ ดำน้ำเก่ง และขึ้นต้นไม้เก่งด้วย มีงานวิจัยพบว่า เหี้ยมักผสมพันธุ์ในช่วงหน้าฝน จากปกติช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน

ในด้านสังคมและวัฒนธรรมในอดีต “เหี้ย” จึงถูกเอ่ยชื่อเป็นตัวแทนของพื้นที่ อำเภอบางเหี้ย ตำบลบางเหี้ย และวัดบางเหี้ย และแม่น้ำบางเหี้ย ซึ่งมีตำนานกล่าวว่า “ครั้งหนึ่งที่บ้านบางเหี้ยมียายแก่ คนหนึ่งชื่อ ยายหอม มีฐานะร่ำรวย มีทรัพย์สมบัติมากมายจนไม่รู้จะเอาไปทำอะไร จึงนำทองที่สะสมไว้ มาหล่อหลอมเป็นรูปเหี้ยให้ลูกหลานเล่น แล้ววันหนึ่งเหี้ยทองคำตัวนี้ก็วิ่งหนีเด็ก ๆ ลงน้ำไป ชาวบ้านจึง เรียกบ้านนี้ว่า บางเหี้ย” (ปิ่น บุตรี, 2551) “ครั้นถึง ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองท้องที่ มีการตั้งที่ว่าการอำเภอชั่วคราวที่บ้านตลาด แล้วต่อมาได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมา ตั้งที่ตำบลบางบ่อ ตรงที่คลองสำโรงกับแม่น้ำบางเหี้ยมาบรรจบกัน ต่อมาย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งที่ตำบล บางพลีน้อย เมื่อ พ.ศ. 2443 แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบางเหี้ยตามชื่อแม่น้ำ จนถึงวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2473 ในรัชกาลที่ 7 จึงเปลี่ยนชื่ออำเภอบางเหี้ยเป็นอำเภอบางบ่อ” (ส.พลายน้อย, 2555, หน้า 31)

เหี้ยในพื้นที่บางเหี้ยอาศัยอยู่ในระบบนิเวศเช่นเดียวกับคน คือตามแหล่งน้ำทั่วไป ไม่ว่าจะเป็น แม่น้ำ ลำคลอง บึง ร่องสวน แม้กระทั่งป่าชายเลนที่ติดทะเล คนสมัยก่อนอาศัยอยู่ตามเรือนแพ และ สัญจรทางน้ำเป็นหลัก มิได้นิยมทางบกเช่นปัจจุบัน ส่วนแหล่งหากินของเหี้ยก็อยู่ใกล้ที่อยู่อาศัยของคน และอาหารของเหี้ยก็เป็นอาหารชนิดเดียวกันกับที่คนกิน เช่น เป็ด ไก่ และสัตว์น้ำนานาชนิด ฉะนั้นคนกับ เหี้ยจึงมีความใกล้ชิดกันมากระดบหนึ่ง และก็เป็นสาเหตุที่เหี้ยมักจะชอบเข้าบ้านคนเสมอ ด้วยความที่ พื้นที่นั้นเหมาะสมกับการดำรงชีวิตของเหี้ย แต่สำหรับคนในบางเหี้ยนั้นกล่าวว่าชินกับความเป็นอยู่ของ

มัน ไม่ได้รังเกียจ เขาก็ออกมาหากินของเขา วิธีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนจึงสามารถอยู่ร่วมกันได้
เราจึงสามารถพบเห็นหอยได้ในพื้นที่ชุ่มน้ำ หรือได้ถุ่นบ้านของชุมชนริมน้ำอยู่เป็นปกติทั่วไป

ภาพที่ 1 พื้นที่การดำรงชีวิตของคนกับหอยในพื้นที่บางเหี้ยน
ที่มา: อานนท์ พรหมศิริ (2565)

ภาพที่ 2 นิเวศของพื้นที่บางเหี้ยน: การดำรงชีวิตของหอย
ที่มา: อานนท์ พรหมศิริ (2565)

คนกับหอย มิติการเปลี่ยนแปลงของบางเหี้ยน

การขยายตัวของพื้นที่ชุมชนเมืองและการสร้างที่อยู่อาศัยบนพื้นที่ที่เคยเป็นแหล่งชุ่มน้ำ ในรอบ
หลายสิบปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดพื้นที่ผลกระทบทับซ้อนระหว่างพื้นที่อาศัยของคนและหอย คนเปลี่ยนพื้นที่
การดำรงชีวิตของหอย เป็นพื้นที่อาศัยของคนและเพื่อการประกอบอาชีพด้วยการปกครองและสังคมนิยม
บางเหี้ยนจึงถูกกลบออกไปตั้งแต่อดีต จนปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ แต่ไม่อาจลบ
ความทรงจำของคนในท้องถิ่นได้ว่า ที่ชุมชนแห่งนี้คือแหล่งของหอย แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีมาสอดคล้อง

กับชื่อใหม่อย่างบางบ่อ ที่แสดงถึงบ่อน้ำหรือแหล่งน้ำที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก คลองด่านที่แสดงถึงเส้นทางแม่น้ำและลำคลอง จึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจว่าท้องถิ่นแห่งนี้เป็นที่อยู่เดิมของเหี้ยมาก่อน แต่ปัจจุบันพบว่าจำนวนเหี้ยจึงลดลง และเลื่อนร่ายหายไปพบเห็นได้น้อยลง ซึ่งผิดแปลกไปจากพื้นที่อื่นซึ่งประสบปัญหาประชากรเหี้ยเพิ่มจนต้องมีมาตรการควบคุมซึ่งอาจจะเป็นเหตุผลที่ทำให้พื้นที่บางเหี้ยขาดความสมดุลจากธรรมชาติเพราะมันเป็นตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศที่ดี

ตารางที่ 1 แสดงการวิเคราะห์ปัญหาระหว่างคนกับเหี้ย

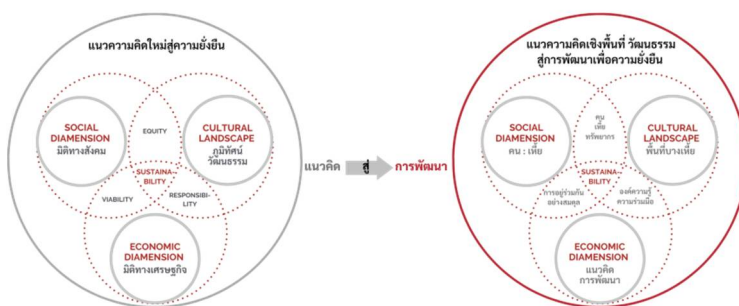
คน กับเหี้ย	มิติทางสังคม	อดีต	ปัจจุบัน	อนาคต
	เชิงพื้นที่	อยู่ร่วมได้ปกติ คนอยู่เหนือน้ำ เหี้ยอยู่ครึ่งบกครึ่งน้ำ	การรุกรานพื้นที่การอยู่อาศัยของเหี้ยจากการขยายตัวของเมือง	ก่อให้เกิดความสมดุลในพื้นที่ทับซ้อนระหว่างคนและสัตว์
	เชิงวัฒนธรรม	แม่น้ำ บาง วัด อยู่ร่วมกับคำว่า เหี้ยได้ และมีตำบลเป็นของตัวเอง Township of Bang Hia	วาทกรรมถูกเปลี่ยนไปจากเหี้ยเป็นสิ่งที่ไม่ดีและอัปมงคล	Township of Bang Hia ควรกลับมาใช้เป็นจุดขายสำหรับการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ
	เชิงเศรษฐกิจ	คนขาดองค์ความรู้และเห็นคุณค่าที่แท้จริงจากเหี้ย	คนรุ่นใหม่เริ่มและสร้างความรู้เพื่อหาประโยชน์และสร้างคุณค่าจากเหี้ย	การวิจัย ศึกษาและต่อยอดทั้งด้านมิติทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์โอกาสการพัฒนาคนกับเหี้ยพื้นที่บางเหี้ยสู่ความยั่งยืน

บางเหี้ย	มิติทางสังคม	อดีต	ปัจจุบัน	อนาคต
	เชิงสังคม	เหี้ยชุมชมจนกำเนิดชุมชน เพราะเป็นแหล่งอาหารที่สมบูรณ์	- ทำให้ระบบนิเวศของพื้นที่กลับมาสมบูรณ์ - การพัฒนาพื้นที่วัด หรือเขตอภัยทานเป็นแหล่งให้ความรู้	- การพัฒนาพื้นที่วัด หรือเขตอภัยทาน - เป็นแหล่งให้ความรู้การพัฒนาทัศนคติเชิงบวกของเหี้ยสู่การดำรงอยู่ของชุมชน
	เชิงวัฒนธรรม	- เหี้ยเป็นต้นกำเนิดของพื้นที่และชุมชน - เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมนิยม	- คนรุ่นใหม่ในชุมชนเริ่มมีความสนใจและเห็นคุณค่า - คนรุ่นใหม่ในชุมชนพยายามสร้างจุดขายจากเหี้ย	- สร้างเหี้ยให้เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนและท้องถิ่น - สร้างเหี้ยเป็นจุดขายในสื่อต่าง ๆ เพื่อสร้างการรับรู้ - สร้างองค์ความรู้ให้คนในท้องถิ่นเข้าใจนิเวศของความสมดุล - พัฒนาพื้นที่ฟาร์มและเขตอภัยทานเป็นแหล่งท่องเที่ยว
	เชิงเศรษฐกิจ	ยกระดับบางเหี้ย ให้เป็นเมืองศูนย์กลางของอาหารทะเล	การค้าอาหารทะเล และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.	สร้างเศรษฐกิจชีวภาพหรือ Bioeconomy Thailand 4.0 ในอนาคต

แนวคิดการพัฒนาคนกับเหี้ยสู่พื้นที่บางเหี้ย

จากการวิเคราะห์ปัญหาและโอกาสที่เกิดขึ้นระหว่างคนกับเหี้ย ทำให้ทราบได้ว่าสิ่งนี้ถือได้ว่าเป็น
ทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีและเกิดขึ้นในท้องถิ่นของพื้นที่บางเหี้ย บทความนี้จึงมีแนวคิดการ
พัฒนาสู่ความยั่งยืนเพื่อสานให้เกิดแนวคิดการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ จากแนวคิดการพัฒนาแบบ
ยั่งยืน (Sustainable Development) การนำทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้พัฒนาคุณภาพ
ชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้มีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดี โดยไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมนั้น
ด้อยประสิทธิภาพลง หรือกระทบกระเทือนต่อคนรุ่นหลัง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นและ
ชุมชน เพื่อการอนุรักษ์ ปันฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ได้แก่ 1) การจัดการใช้
ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำและฟื้นฟูคุณภาพของชายฝั่งและทะเล
และ 2) อนุรักษ์พื้นที่ป่า และจัดการแก้ไขปัญหาทรัพยากรดินที่เสื่อมโทรมทำให้เกิดแนวทางนำเสนอ
แผนการพัฒนาระดับความสำคัญเรื่องราวและมิติทางวัฒนธรรมระหว่างคนกับเหี้ยที่เกิดขึ้นในพื้นที่
บางเหี้ยตั้งแต่ในอดีตไปจนถึงอนาคตขึ้น

แผนภาพที่ 2 แนวคิดการพัฒนาคนกับเหี้ยและพื้นที่บางเหี้ยสู่ความยั่งยืน
ที่มา: อานนท์ พรหมศิริ (2565)

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นพบว่าพื้นที่ที่เข้าข่ายการพัฒนาตามแนวคิดแผนการพัฒนาดังกล่าว
คือ วัดสว่างอารมณ์ หรือ วัดบ้านล่าง เป็นพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณป่าชายเลนตรงสุดปากอ่าว สร้างขึ้นในสมัย
พระครูพิพัฒนโรธกิจ (หลวงพ่อบาน) พระเกจิอาจารย์ชื่อดังจากวัดบางเหี้ยนอก หรือวัดมงคลโคธาวาสใน
ปัจจุบัน ซึ่งสภาพปัจจุบันมีพื้นที่ที่มีศักยภาพและมีแนวคิดในการจัดการพื้นที่สำหรับสร้างองค์ความรู้
สำหรับคนกับเหี้ยในบางเหี้ย สภาพของพื้นที่ของหนองน้ำภายในวัด มีเหี้ยและสัตว์น้ำท้องถิ่นเข้ามา
อาศัยอยู่ เนื่องจากอุโบสถหลังที่หลวงพ่อบานสร้างไว้ถูกปล่อยร้างจากน้ำทะเลหนุนท่วมสูง ต้นเสมและ
ต้นโกงกางปกคลุมแทบมองไม่เห็นตัวโบสถ์ สภาพพื้นล่างเต็มไปด้วยโคลนทะเล จากแผนงานของพระครู
สถิตวราภรณ์ หรือหลวงพ่อดำรง เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์ได้มีการปรับปรุงทัศนียภาพไม่หลงพ่อบาน
โดยขุดลอกโคลนเลน ตัดต้นไม้ที่รกพันติดโบสถ์ให้ล้มลงออก แล้วเทปูนหุ้มโคนเสาโดยใช้เหล็กยึดตัวโบสถ์
ถึงหลังคาข้อฟ้า และได้สร้างกุฏิจำลองไว้ด้านข้างโบสถ์ ทั้งการประดิษฐานรูปเหมือนหลวงพ่อบานไว้

เพื่อให้คนได้มาสักการบูชา และปรับภูมิทัศน์บางส่วนเพื่อใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของทางวัดจึงมีการเสนอโครงการปรับปรุงการสร้างพื้นที่เรื่องราวของเหี้ยในอดีต ปัจจุบัน การอนุรักษ์ พื้นฟู และสร้างสรรค์สู่ออนาคตจากการออกแบบและจัดการพื้นที่อย่างมีระบบ สร้างพื้นที่วิจัย มีการสำรวจประชากรเหี้ยในพื้นที่ โดยในอาณาเขตวัดอันเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นพื้นที่ตัวอย่าง

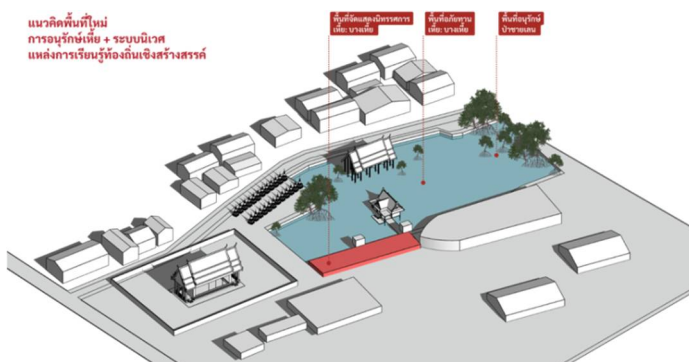

ภาพที่ 3 นิเวศของวัดสว่างอารมณ์และแนวคิดของพื้นที่ต่อเหี้ย
ที่มา: อานนท์ พรหมศิริ (2565)

“ตรงนี้กำลังจะพัฒนาให้เป็นสนามเด็กเล่น เครื่องเล่นก็เก่าไม่ค่อยดีเท่าที่ควร จะตั้งชื่อ ก็มีสวนสัตว์ สวนนก สวนไก่ หรือสวนเหี้ยได้ไหมส่วนที่สองก็คือเรื่องราวในชาดก” (พระครูสถิตวราภรณ์, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 15 กันยายน 2564) จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าวจึงทำให้เห็นแผนงานหลักของทางวัดสว่างอารมณ์มีแผนต้องจัดการพื้นที่และภูมิทัศน์เพื่อสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่เป็นอยู่ จะเห็นได้ว่าวัดและชุมชนให้ความสำคัญกับเหี้ยเพราะเป็นตำนานที่สำคัญของท้องถิ่น อีกทั้งยังมีความเชื่อมโยงกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญที่ว่า พระพุทธเจ้าแต่ปางก่อนก็เคยเสวยพระชาติเป็นเหี้ย ในนิบาตชาดกหมวดเอกนิบาต ชาดกเรื่องที่ 138 โคธชาดก “ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเหี้ย โครธบัณฑิตอาศัยในจอมปลวกใกล้อาศรมของพระดาบสผู้สมมาปฏิบัติ ทุกวันพระโพธิสัตว์จะเข้าไปสู่อาศรมเพื่อสดับธรรม ต่อมาดาบสตนนั้นย้ายไปอยู่ถิ่นอื่น มีดาบสสุทิลอีกตนหนึ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในอาศรมแทน วันหนึ่งชาวบ้านปรุงอาหารจากเนื้อเหี้ยนำไปถวาย” (บุญเตือน ศรีวรพจน์, 2564) ซึ่งปัจจุบันทางวัดสว่างอารมณ์ได้จำลองรูปปูนปั้นเป็นการแสดงนิทานชาดกดังกล่าว

การพัฒนาเชิงนิเวศของวัดสว่างอารมณ์ (บางเหี้ยโมเดล) จึงมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการนำเสนอแนวคิดดังกล่าวโดยวัดและคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการสร้างแนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูวัดและชุมชนบ้านล่าง หรือปากอ่าวในเกิดความอุดมสมบูรณ์และยั่งยืน ด้วยการจัดการพื้นที่และภูมิทัศน์ การปลูกป่าชายเลนเสริม การควบคุมขอบเขตการดำรงชีวิตและการขยายพันธุ์ของเหี้ย การสร้างแหล่งองค์ความรู้ในด้านระบบนิเวศและด้านวัฒนธรรม ความร่วมมือในการบริหารจัดการนี้คือการทำให้

ทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นบางเหี้ยที่ลดจำนวนน้อยลงฟื้นฟูคืนสภาพให้เกิดเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์
เป็นต้น โดยอาจจะเริ่มต้นจากโมเดลวัดสว่างอารมณ์สู่แนวคิดพื้นที่ใหม่สำหรับการอนุรักษ์เหี้ยและฟื้นฟู
ระบบนิเวศในท้องถิ่น

ภาพที่ 4 ภาพจำลอง 3 มิติ การพัฒนาพื้นที่วัดสว่างอารมณ์
จากแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development)
ที่มา: อานนท์ พรหมศิริ (2565)

บทสรุป

คนอาจจะทำให้เหี้ยยังคงถูกมองในแง่ลบต่อไปอีกนาน จากบทความนี้หวังแต่อย่างน้อยก็ยังม
ทิศทางที่ดี เริ่มมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ของพวกมันมากขึ้น พวกเราจะเข้าใจพวก
มันมากขึ้น ถ้าเราเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติของสัตว์เหล่านี้ ช่วยหาทางทำให้เกิดความสมดุลของระบบ
นิเวศ เพื่อให้สัตว์สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันกับคนและพืชผักกันได้อย่างยั่งยืน ซึ่งผู้เขียนหวังว่าแนวคิดนี้จะ
เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์และแก้ไขข้อจำกัดต่าง ๆ ทางกฎหมาย

บทความนี้จึงขอแนะนำเสนอชุมชนวัดสว่างอารมณ์ (บางเหี้ยโมเดล) เป็นต้นแบบด้วยการใช้แนวคิด
การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยมีคนกับเหี้ยเป็นปัจจัยหลัก โดยคำนึงถึงความเสี่ยง
มีการป้องกันปัญหาที่เกิดแก่สิ่งแวดล้อม หรือเกิดความเสียหายน้อยที่สุด ใช้การควบคุมการเพิ่มและลด
จำนวนประชากรเหี้ยเพื่อสร้างความสมดุลและการอยู่ร่วมกันของคนกับเหี้ยในท้องถิ่น การวางแผนการใช้
ที่ดินและน้ำในพื้นที่อนุรักษ์หรือวิจัย ศึกษาต่อยอด การป้องกันและกำจัดสารพิษที่แพร่กระจายในอากาศ
แหล่งน้ำ และในวงจรอาหารจะต้องกำจัดออกไป โดยการป้องกันและควบคุมการใช้สารพิษเหล่านั้นทั้งใน
ภาคเกษตร อุตสาหกรรม และการใช้ในบ้านเรือน มีการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่
ในสภาพเสื่อมโทรม เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ การพังทลายของหน้าดิน ต้องได้รับการฟื้นฟูและพัฒนาพื้นที่การ
ปลูกป่าโดยเร็ว การขุดลอกแหล่งน้ำอย่างสม่ำเสมอ มีการปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการ
ดำรงชีวิต อันจะต้องเป็นไปอย่างพอเหมาะกับการผลิตที่เกิดขึ้นในระบบนิเวศ ก่อให้เกิดองค์ความรู้
ของท้องถิ่นและคนในชุมชน จนไปถึงการจัดการศึกษาเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจในชีวิตและธรรมชาติ
เพื่อให้คนเกิดทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติระหว่างคนกับเหี้ยและระบบนิเวศ
ได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2559, พฤษภาคม 11). ตัวเงินตัวทองกับคำพังเพย “เกลียดตัวกินไข่เกลียดปลาไหลกินน้ำแกง”. **มติชนออนไลน์**. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_132070
- คนไกล วงนอก. (2565, กรกฎาคม 25). เหี้ยเป็นสัตว์ที่คนรังเกียจ แต่ทำไมสมุทรปราการ มีแม่น้ำ-วัด-อำเภอชื่อ “[บาง]เหี้ย”. **ศิลปวัฒนธรรม**. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_44459
- ธเรศ สันตติวงศ์ไชย. (2558, เมษายน 12). บางเหี้ย ที่รู้จักในนามคลองด่าน สมุทรปราการ. **โอเคเนชั่น**. สืบค้นจาก <https://www.oknation.net/post/detail/634f78f3f5d63d42014fdafc>
- แนวหน้าสัปดาห์พิเศษ. (2559, มกราคม 13). เปิดมุมมองใหม่ ‘ตัวเงินตัวทอง’ ว่าที่ ‘สัตว์เศรษฐกิจ’ ที่ยังต้องรอ. **แนวหน้า**. สืบค้นจาก <https://www.naewna.com/scoop/197180>
- บุญเดือน ศรีวรรณ. (2564, เมษายน 9). อะไรเป็นเหตุให้คนไทย รังเกียจ “เหี้ย” !?!. **ศิลปวัฒนธรรม**. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/culture/article_28797
- บุญเดือน ศรีวรรณ. (2565, ธันวาคม 23). ค้นหลักฐาน “พระพุทธเจ้า” เคยเสวยพระชาติเป็น “เหี้ย”. **ศิลปวัฒนธรรม**. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/history/article_1364
- ประวัติศาสตร์นอกตำรา. (2564, กันยายน 3). **เรื่องของเหี้ย สัตว์ศักดิ์สิทธิ์สู่วาทกรรมหายาก I EP.97** [Video File]. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=HklosGwGjN4>
- ปิ่น บุตรี. (2551, กุมภาพันธ์ 13). เรื่องเหี้ย ๆ ที่คลองด่าน (1) -ตอน: ย้อนอดีต “บางเหี้ย”. **ผู้จัดการออนไลน์**. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/travel/detail/9510000017899>
- รุจิระ มหาพรหม. (2561, มิถุนายน 4). สำนวณ “เหี้ย” หาผลกระทบต่อระบบนิเวศ. **ผู้จัดการออนไลน์**. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/science/detail/9610000055479>
- วรัญญา เชาว์สุโข. (2559, กันยายน 21). สัตว์ที่ได้ชื่อว่า ‘เหี้ย’. **สารคดี**. สืบค้นจาก <https://www.sarakadee.com/2016/09/21/water-monitor/>
- ส.พลายน้อย. (2555). **แม่น้ำลำคลอง**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- องค์การสวนสัตว์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. (2564). **เหี้ย, เหี้ยลายดอก (ตัวเงินตัวทอง)**. สืบค้นจาก https://zoothailand.org/animal_view.php?detail_id=254&c_id=
- อิมวัง. (2565, กันยายน 8). คนไทยต่างกันว่า “เหี้ย” ตั้งแต่เมื่อใด ย้อนดูคติความเชื่อ ทำไมคนจึงเกลียดเหี้ย?. **ศิลปวัฒนธรรม**. สืบค้นจาก https://www.silpa-mag.com/culture/article_84796